

Idee proste i złożone

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Gra dydaktyczna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Idee proste i złożone

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Wyobraź sobie myśl – pojedynczy składnik twojego umysłu. Jak sądzisz, jaki cel może mieć rozróżnienie prostych i złożonych składników naszej psychiki? Podczas tej lekcji dowiesz się, co na temat pochodzenia wiedzy sądził John Locke oraz dlaczego istnienie pojęć abstrakcyjnych było przedmiotem kontrowersji wśród empirystów.

Twoje cele

- Scharakteryzujesz spór o źródła wiedzy jako fundamentalne zagadnienie filozofii nowożytnej i wskażesz jego główne stanowiska.
- Przedstawisz podział na idee proste i złożone w kontekście teorii poznania Johna Locke’a.
- Wyjaśnisz, na czym polegają trudności podziału na idee proste i złożone z perspektywy empiryzmu metodologicznego i sensualizmu.

Przeczytaj

Czym są idee?

Jeśli znasz filozofię starożytną, termin „idea” kojarzy ci się na pewno z Platonem. Jego teoria idei postulowała istnienie ogólnych, doskonałych, niezmiennych i, co ważne, realnie istniejących bytów, stanowiących wzór rzeczywistości materialnej.

Idee, które pojawiają się u Johna Locke’a oraz innych filozofów nowożytnych, mają zupełnie inny sens. By uchwycić tę różnicę, zastanówmy się, w jaki sposób w epoce nowożytnej zmieniła się podstawowa problematyka filozofii.

Wcześniej, a mówimy tu o długim, niejednorodnym okresie, rozciągającym się mniej więcej od Platona przez późną starożytność i średniowiecze aż do renesansu, filozofia była zogniskowana na bycie. Nie znaczy to oczywiście, że nie podejmowała innych, np. teoriopoznawczych lub etycznych problemów, jednak naczelną kwestią było **metafizyczne** pytanie o istotę bytu.

Filozofia nowożytna nie porzuciła dociekań metafizycznych. Na pierwszy plan wysunęła się jednak **epistemologia** z pytaniem o to, czy poznanie jest w ogóle możliwe.

Portret Kartezjusza autorstwa Fransa Halsy (1648)
Metodyczne wątplenie doprowadziło René Descartesa (Kartezjusza), nazywanego ojcem filozofii nowożytnej, do niewątpliwego twierdzenia, będącego fundamentem pewnego poznania – „myślę, więc jestem”.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Podanie w wątpliwość poznania sprawiło, że musiało ono zostać uzasadnione. Poglądy metafizyczne były na ogół konsekwencją rozstrzygnięć epistemologicznych.

Przyjąwszy, że podmiot może poznać inne niż on sam przedmioty, filozofowie stawali przed następującym pytaniem – jak to się dzieje, że podmiot posiada wrażenia, przeżycia, myśli, słowem – treści psychiczne, które dotyczą zewnętrznych wobec niego przedmiotów. Te treści psychiczne, które znajdują się w umyśle, nazywano ideami. Zasadniczy spór epoki dotyczył ich pochodzenia – czy źródłem idei jest doświadczenie (**empiryzm** **genetyczny**), czy też są one wrodzone (**natywizm**).

Empiryzm genetyczny Locke'a

Wbrew wywodzącej się od Kartezjusza tradycji natywistycznej, John Locke uważał, że cała nasza wiedza ma źródło w zmysłach, zgodnie z formułą, która pochodzi od Arystotelesa, że „nie ma nic w umyśle, czego nie było w zmyśle”.

Wiedza dotyczy według Locke'a idei. Nie negował istnienia niezależnych od umysłu rzeczy, lecz uważał je za niepoznawalne. W jaki sposób powstawały idee? Poprzez doświadczenie, w wyniku którego w umyśle – niezapisanej tablicy (łac. *tabula rasa*) pojawiały się wrażenia zmysłowe.

Idee proste i złożone

Empiryzmowi Locke'a można postawić jednak ten sam zarzut, jaki Platon stawiał dużo wcześniej **sensualizmowi**. Jeśli mianowicie poznanie odbywa się za pomocą zmysłów, to możemy jedynie wyjaśnić, w jaki sposób zdobywamy wiedzę o konkretnych przedmiotach.

Słyszac drganie struny gitary, przedstawiam sobie dźwięk „c”. Czym jednak jest „dźwięk” sam w sobie?

Źródło: Toshiyuki IMAI, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 2.0.

Skąd jednak bierze się wiedza o tym, co ogólne? Nie mogę przecież zobaczyć „człowieka”, usłyszeć samego „dźwięku” ani dotknąć powietrza. W doświadczeniu zmysłowym dane mi są tylko przedmioty konkretne. Mając świadomość tej trudności, Locke przedstawił teorię powstawania wiedzy w umyśle. Jej podstawą jest rozróżnienie idei prostych i złożonych.

Psychologia poznania Johna Locke'a

W doświadczeniu (oprócz doświadczenia ukierunkowanego na zewnętrzne wobec umysłu przedmioty Locke wyróżniał również doświadczenie wewnętrzne – o tej kwestii możesz przeczytać tutaj: [Doświadczenia zewnętrzne i wewnętrzne](#)) dane jest wrażenie zmysłowe, które tworzy w umyśle ideę prostą. W idei tego rodzaju nie ma nic, co nie pochodziłoby wprost z doświadczenia. Może być to usłyszany dźwięk, uczucie zimna na skórze itp.

Określenie umysłu jako *tabula rasa* odnosi się do jego zawartości – przed doświadczeniem nie ma w nim żadnych idei. Jednakże umysł posiada według Locke’a wrodzone zdolności asocjacji, czyli kojarzenia idei.

Posiadając wiele idei konkretnych ludzi, umysł łączy je ze sobą na zasadzie podobieństwa.

Źródło: Pxhere, domena publiczna.

W ten sposób z idei prostych tworzy ideę człowieka, która jest ideą złożoną. Jeśli zestawimy ją z ideą konia, umysł dostrzeże w nich z pewnością różnicę, ale i podobieństwo. Na tej podstawie możliwe stanie się stworzenie kolejnych idei złożonych, jak idea zwierzęcia, ssaka czy organizmu żywego.

Roszczenia metafizyki

Ideał wiedzy nowożytnej opierał się na metafizyce, czyli na nauce o najogólniejszych zasadach rzeczywistości. **Natywiści** sądzą, że idee metafizyczne, jak np. [substancja](#), przyczyna czy dusza, są wrodzone. Skoro według empirystów jest to niemożliwe, to czy istnieje wiedza ogólna?

Locke sądził, że pojęcia, którymi posługuje się metafizyka, są wysoce ogólnymi ideami złożonymi. Łącząc ze sobą idee proste, a później złożone, umysł wznosi się ku

najogólniejszym ideom, takim jak idea **substancji**. Wprawdzie nic takiego jak substancja nie jest bezpośrednio dane w doświadczeniu, lecz jako idea złożona – mająca swoje źródło w innych ideach złożonych – jest ona dalekim echem doświadczenia.

Locke dopuszczał zatem możliwość istnienia wiedzy abstrakcyjnej, czyli takiej, która nie dotyczy tego, co bezpośrednio dane w doświadczeniu.

Idea psa jest uogólnieniem wielu idei, prostych, a później złożonych, które powstają w umyśle, gdy obserwuje się psa. Idee abstrakcyjne nie mają jednak takiego rodowodu – nie są uogólnieniem niczego, co dane w doświadczeniu. Obserwujemy bowiem nie pewne „substancje” czy „przyczyny”, ale konkretne przedmioty. Obraz autorstwa Guercino.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Pogląd ten – a co za tym idzie, podział na idee proste i złożone – został zakwestionowany przez bardziej radykalnych empirystów.

David Hume odrzucił go z perspektywy **empiryzmu metodologicznego**. Nie uznawał żadnych idei, które nie miałyby uzasadnienia w faktach, czyli w tym, co bezpośrednio dane w doświadczeniu – a na tym polegał właśnie problem z ideami abstrakcyjnymi.

Z kolei George Berkeley odrzucał idee złożone Locke’a z perspektywy genetycznej. Jako **sensualista** uważał, że postrzeżenia zmysłowe mogą dotyczyć tylko konkretnych przedmiotów. Umysł nie uczestniczy w żaden sposób w poznaniu zmysłowym – a skoro tak, wiedza ogranicza się do konkretnych wyobrażeń o przedmiotach. Tworzenie idei złożonych jest niemożliwe.

Słownik

empiryzm genetyczny

(gr. *empeiros* – doświadczony) stanowisko w sporze o źródła poznania, zgodnie z którym nie istnieją idee wrodzone, cała wiedza pochodzi z doświadczenia zmysłowego

empiryzm metodologiczny

(gr. *empeiros* – doświadczony) pogląd, zgodnie z którym poznanie prawdziwe musi być oparte na poprzedzającym je doświadczeniu zmysłowym

epistemologia

(gr. *episteme* – wiedza; *logos* – słowo, nauka, teoria) również: gnoseologia (gr. *gnosis* – wiedza, poznanie) lub teoria poznania – dział filozofii, zajmujący się podstawowymi problemami dotyczącymi poznania, wiedzy oraz nauki

metafizyka

(gr. *tá metá tá physiká* – to, co jest po fizyce) nazwa „pierwszej filozofii” Arystotelesa, oznaczająca najogólniejszą teorię bytu, zajmującą się pierwszymi zasadami, przyczynami i strukturą bytu; od XVII wieku rozumiano ją jako naukę o tym, co nie podlega zmysłom, lecz poznaniu rozumowemu

natywizm

(łac. *nativus* – wrodzony) nazywany również racjonalizmem genetycznym. Stanowisko w sporze o źródła poznania, które przyjmuje istnienie wiedzy wrodzonej.

sensualizm

(łac. *sensualis* – zdolny do odczuwania, zmysłowy) pogląd teoriopoznawczy, według którego źródłem wiedzy człowieka są wrażenia, dostarczane umysłowi za pomocą zmysłów

substancja

(łac. *substare* – znajdować się pod czymś) termin wieloznaczny, podstawowa kategoria metafizyki, oznaczająca byt samodzielny i niezależny; u Arystotelesa: jednostkowy i samoistny byt złożony z formy i materii; u Kartezjusza wyodrębniona ze względu na samoświadomość (dwa rodzaje substancji – rzecz myśląca lub rzecz rozciągła)

Gra dydaktyczna

Pokaż ćwiczenia:

Polecenie 1

Zagraj i sprawdź swoją wiedzę na temat idei. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.

Test

**Zagraj i sprawdź
swoją wiedzę na
temat idei prostych
i złożonych, biorąc
udział w grze.**

Poziom
trudności:

łatwy

Limit czasu:

5 min

Twój ostatni
wynik:

-

Uruchom

Polecenie 2

Ułóż pytanie testowe, które mogłoby się pojawić w quizie poświęconym ideom.

Question: ...

- a. ...
- b. ...
- c. ...
- d. ...

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz odpowiedź. Pogląd, zgodnie z którym źródłem wszystkich idei jest doświadczenie, to...

- ☐ sensualizm.
- ☐ empiryzm genetyczny.
- ☐ empiryzm metodologiczny.
- ☐ natywizm.

Ćwiczenie 2

Zaznacz przedmiot, który Locke uznałby za ideę prostą.

- ☐ Mentalny obraz drzewa rozumianego jako jedna z roślin.
- ☐ Pojęcie drzewa.
- ☐ Pojęcie substancji.
- ☐ Mentalny obraz drzewa, które widzę za oknem.

Ćwiczenie 3

Zaznacz odpowiedzi. Zgodnie z koncepcją Locke'a umysł noworodka...

☐ nie posiada ani idei, ani zdolności asocjacji.

☐ nie zawiera w sobie żadnych idei.

☐ posiada zdolność asocjacji.

☐ zawiera idee wrodzone.

Ćwiczenie 4

W każdym ze stwierdzeń zaznaczono idee, do których się odnoszą. Zdecyduj, czy są to idee proste, czy złożone.

Ten **ptak** jest **czarny**.

W tym sezonie modna będzie **zieleń**.

Człowiek jest istotą rozumną.

Idee proste

zieleń

człowiek

czarny

ptak

Idee złożone

Ćwiczenie 5

Uzupełnij tekst dotyczący psychologii poznania Johna Locke'a.

Naczelna teza empiryzmu genetycznego Locke'a brzmi, że wszystkie idee pochodzą z . Dzięki wrażeniom zmysłowym w umyśle powstają idee . Nie ma w nich nic, czego nie byłoby w doświadczeniu. Są wyobrażeniami konkretnych przedmiotów, np. konkretnego odcienia czerni, który postrzegamy za pomocą zmysłu wzroku. Umysł zestawia następnie idee proste na zasadzie , dzięki czemu powstają idee złożone. Ta teoria, wyjaśniająca powstawanie wiedzy ogólnej w umyśle, nazywana jest .

asocjacionizmem

doświadczenia

proste

skojarzeń / asocjacji

Ćwiczenie 6

Zdecyduj, które stwierdzenia są prawdziwe, a które fałszywe.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Według Johna Locke'a istnienie wiedzy ogólnej jest niemożliwe.	☐	☐
Według Johna Locke'a umysł człowieka w stanie pierwotnym jest niezapisaną tablicą.	☐	☐
Teoria powstawania idei złożonych wyjaśnia, w jaki sposób w umyśle powstaje wiedza ogólna.	☐	☐
Niektóre idee, jak np. idea substancji, są zdaniem Locke'a wrodzone.	☐	☐

Ćwiczenie 7

Koncepcja idei złożonych została zakwestionowana przez dwóch innych empirystów – Davida Hume’a i George’a Berkeleya. Wskaż, z jakiej perspektywy krytykowali oni koncepcję Locke’a, oraz wyjaśnij, dlaczego ich zdaniem nie istnieją idee złożone.

David Hume, George Berkeley, natywizm

Empirysta		Koncepcja
David Hume		
George Berkeley		

David Hume

George Berkeley

Ćwiczenie 8

Odwołując się do koncepcji Locke’a, wykaż, że pojęcie substancji ma swoje źródło w doświadczeniu.

Dla nauczyciela

Autor: Ewa Orlewicz

Przedmiot: Filozofia

Temat: Idee proste i złożone

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

II. Elementy historii filozofii.

5. Empiryzm brytyjski. Uczeń:

- 1) wyjaśnia, co to jest empiryzm i jakie są jego główne odmiany;
- 2) przedstawia poglądy Johna Locke'a z zakresu epistemologii i filozofii polityki;
- 3) wskazuje na jedną z możliwych konsekwencji empiryzmu: sceptyczną (na przykładzie filozofii Davida Hume'a) bądź idealistyczną (na przykładzie filozofii George'a Berkeley'a);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- charakteryzuje spór o źródła wiedzy jako fundamentalne zagadnienie filozofii nowożytnej i wskazuje jego główne stanowiska;
- rekonstruuje podział na idee proste i złożone w kontekście teorii poznania Johna Locke'a;
- rozumie, na czym polegają trudności podziału na idee proste i złożone z perspektywy empiryzmu metodologicznego i sensualizmu.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- gra dydaktyczna.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Idee proste i złożone”. Prosi uczestników zajęć o rozwiązanie ćwiczeń nr 1–3 z sekcji „Sprawdź się” na podstawie treści w zakładce „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformie i wyświetla na tablicy temat i cele lekcji. Prosi uczniów, by na podstawie wiadomości zdobytych przed lekcją zaproponowali kryteria sukcesu.
2. **Dyskusja wprowadzająca.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, kto wykonał zadane ćwiczenie. Wybrany uczeń rozpoczyna wstępną dyskusję wokół tematu lekcji, przedstawiając i uzasadniając swoje stanowisko. Po zakończeniu dyskusji chętna/wybrana osoba przedstawia wnioski.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Uczniowie przystępują do cichego czytania tekstu zawartego w sekcji „Przeczytaj”, jeśli nauczyciel – na podstawie raportu na platformie – uważa, że przygotowanie uczniów jest wystarczające, może pominąć tę czynność. Uczniowie indywidualnie zapisują pięć najważniejszych ich zdaniem kwestii poruszanych

w tekście. Następnie w parach porównują swoje wybory. Nauczyciel prosi wybrane pary o podsumowanie swojej pracy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Gra dydaktyczna”, a następnie czyta polecenie: *Zagraj i sprawdź swoją wiedzę na temat idei. Na odpowiedź na wszystkie pytania masz 5 minut. Jeżeli zdarzyło ci się popełnić błąd, po zakończonym teście sprawdź, które odpowiedzi są nieprawidłowe, i spróbuj jeszcze raz.* Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 4–6. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi.
4. Ostatnie ćwiczenie nr 7 nauczyciel wyświetla uczniom za pomocą tablicy lub rzutnika. Uczniowie pracują w grupach lub całym zespołem klasowym, ustalając prawidłową odpowiedź. Nauczyciel prosi wybranego ucznia o uzasadnienie odpowiedzi. W razie potrzeby zaprasza pozostałych uczniów do dyskusji.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Warszawa 2010.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Migasiński J., *Filozofia nowożytna*, Warszawa 2011.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Gra dydaktyczna” do podsumowania lekcji.